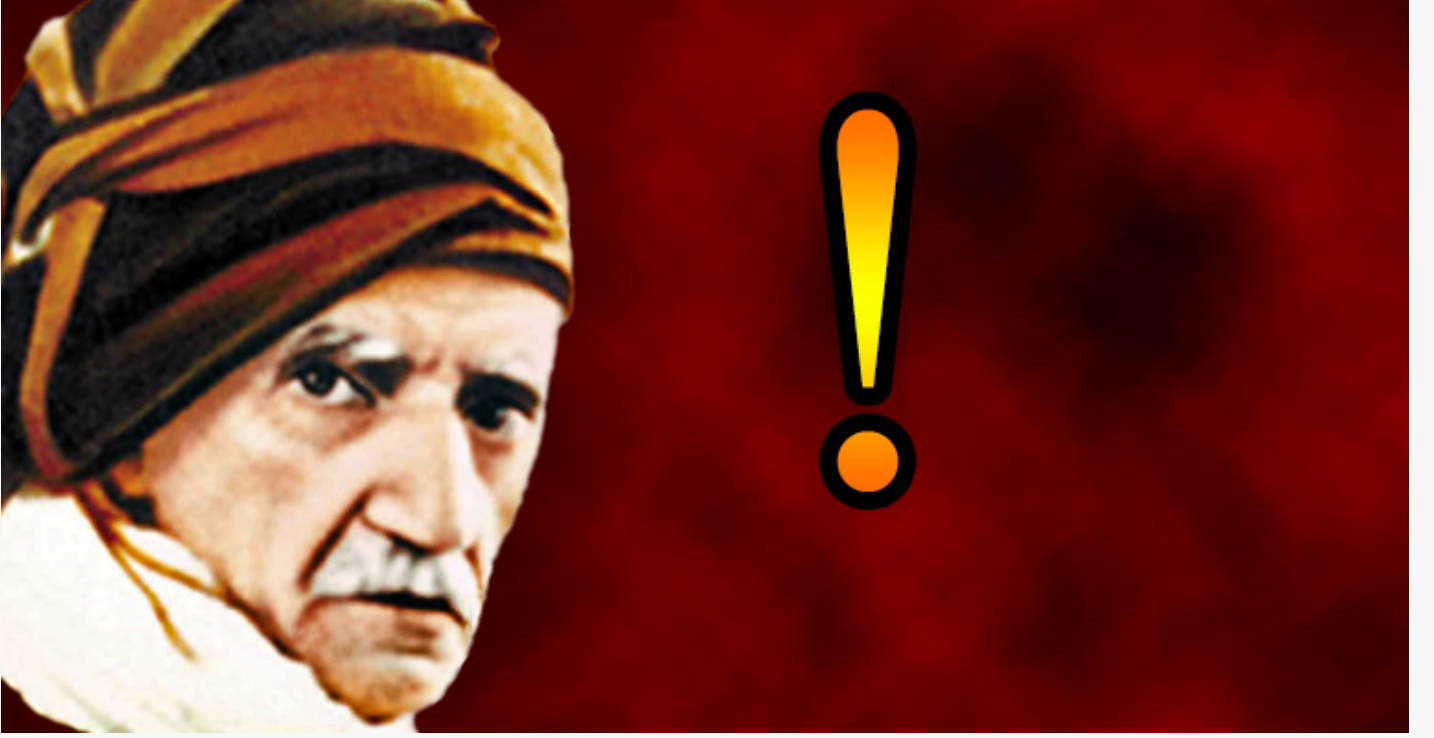

Said Nursî'nin Gerçekleşmeyen Hedefi

Said Nursî ve Adnan Menderes

Biri büyük İslâm âlimi, diğeri dirayetli devlet adamıydı. Sahalarında, zamanın akışını değiştirecek mühim işler yaptılar, ibretli hadiseler yaşadılar ve yalnız muasırları tarafından değil, gelecek nesillerce de sayılıp sevidiler.

Aynı zaman içinde yaşadıkları hâlde, ancak ömürlerinin son on yılında birbirlerine yaklaştılar. Fakat bu, fiilî değil fikrî bir yaklaşma olduğundan birbirleri ile hiç görüşüp konuşmadılar. Emirdağ'da bir sefer uzaktan selâmlaşmanın dışında hiç karşılaşmadılar.

Buna rağmen çeşitli çevreler bu iki ismi sık sık birlikte zikrettiler. Bunlardan bazıları onları, mümtaz şahsiyetleri ve samimi demokratlıkları cihetiyle meth ü sena ettiler. Bazıları onlara milletçe duyulan saygıyı, sevgiyi hazmedemediklerinden o yakınlığı hep müfrit muhalefet vesilesi olarak kullanmaya çalıştılar.

Onlar, ne aşırı iltifatlara bakıp daha çok yaklaşmak istediler, ne de indî ithamlardan, isnatlardan, iftiralardan korkup birbirlerinden uzaklaşma cihetine gittiler. Yeri geldikçe birbirleri hakkında sitayişkâr ifadeler kullandırsa da, aralarındaki zahîrî mesafeyi korumayı tercih ettiler.

Birbirlerinin varlıklarından haberdar olduklarında, Bediüzzaman Said Nursî Afyon Hapishanesi'nde mevkuftu. Ali Adnan Menderes ise, ona zulmeden Halk Partisi'nin kadrosu içinde, icraatlarda tesiri olmayan bir milletvekiliydi.

Yıllar önce, iyi niyetle ve samimi dualarla Cumhuriyet adıyla açıldığı hâlde, kötü niyetli kişiler tarafından kast-ı mahsusla kapatılan demokrasi kavşağında karşılaştıklarında; Said Nursî hedeflerinin ekseriyetini gerçekleştirmişti. Adnan Menderes de hayat hedefini seçmiş ve gerçekleştirmek üzere harekete geçmişti.

Said Nursî, Adnan Menderes'ten yirmi yıl kadar önce başlamıştı hayata. Çok hızlı geçen tahsil zamanının ve içtimaî dertleri teşhis, ferdî sıkıntıları tesbit seyahatlerinin ardından yirmi yaşında Van'a geldiğinde, hayatî hedefler seçip gerçekleştirecek bilgiye, tecrübeye, cesarete, güce sahipti.

Nitekim öyle de yaptı ve hayatının, "Eski Said" diye adlandırdığı safhasında seçti nihaî hedefini. Maksudı ilâ-yı kelimetullah, yani Allah'ın ismini yaymaktı. İ'caz-ı Kur'ân'ı beyan ederek İslâm'ı dünyaya hâkim kılmak istiyordu.

Üç mühim merhalesi vardı bu büyük hedefin. Kur'ân-ı Kerim'i altmış cilt hâlinde tefsir edecek, dünya çapında faaliyet gösterebilecek elli kadar talebe yetiştirecek ve din ilimleri ile fen ilimlerinin birlikte okutulduğu bir eğitim sistemi kuracaktı.

Bu maksatla yaptırdığı Horhor Medresesi'nde bir yandan binlerce insanın arasından seçtiği gençleri itina ile yetiştirirken, diğer yandan Kur'ân tefsirinin ilk cildi olan İşarâtü'l-İ'caz eserini yazmaya başladı.

Aslında, Van valisinin ve bölge ahalisinin yardımı ile din ve fen ilimlerinin birlikte okutulacağı Medresetüzzehra'yı da açabilirdi. Lâkin o zaman medresenin tesiri mahalline münhasır kalırdı.

Bediüzzaman, bütün bölgeye hitap edecek öyle bir medreseyi devlete, millete maletmenin tesirini arttıracığını düşünerek iki sefer İstanbul'a gidip maksadını padişahlara anlattı. Sultan Reşad'tan tahsisat alınca da gelip Van'da medresesinin temelini attı.

Tam o sırada çıktı Osmanlı-Rus savaşı. Said Nursî, mecbur olmadığı hâlde ekseriyeti talebelerinden müteşekkil bir milis alayı kurarak Pasinler Cephesi'nde savaşa katıldı ve hem sipere girmeyerek kahramanca savaştı, hem de muharebe aralarında talebesinin yardımıyla tefsirini yazmaya devam etti.

Savaş uzun sürdü. Osmanlı Ordusu geri çekilince, Ermenilerden destek alan Rusların ilerleyişi devam etti. Bediüzzaman'ın talebelerinin çoğu şehit oldu. Kendisi de Bitlis'in müdafaası sırasında yaralanıp esir düşerek Kosturma'daki esir kampına gönderilince hedeflerini gerçekleştirecek zaman, zemin ve imkân kalmadı.

Rusya'da komünist ihtilâlinin tezahürlerini görüp dünyanın hızla materyalizmin girdabına doğru gittiğini müşahede edince, hayatının akışını mâneviyâtı esas alacak şekilde değiştirmeye karar verdi ve Eski Said'den Yeni Said'e geçiş faslını başlattı.

Esaretten kurtulup İstanbul'a döndüğünde, hatırlı dostlarının ısrarlı talepleri üzerine biraz siyasî, içtimaî meselelerle meşgul oldu ise de, bir ara Sarıyer'de inzivaya çekilip, Abdulkadir Geylanî'nin ve İmam-ı Rabbanî'nin eserlerini okuyarak ruh dünyasında "ameliyat-ı cerrahiye" tabir ettiği bazı değişiklikler yaptı.

Oradan Yuşâ Tepesi'ne geçerek ruhundaki değişiklikleri hayatına aksettirmeye karar verdi. Cazip tekliflerle kendisini dünyaya çağırın dostlarına "Beni dünyaya çağırma / Ona geldim fena gördüm" diyerek hayatını, Yeni Said telakkisiyle yaşamaya devam etti.

İstanbul'un işgali üzerine tekrar cepheye döndü. Hutuvât-ı Sitte eserini neşrederek gizlice dağıtıp ahalinin mukavemet gücünü arttırdı. İsrarlı davetler üzerine İstanbul'dan Ankara'ya gittiği zaman da, zahiren içtimaî siyasî meselelerle meşgul olsa da hakikatte inzivaya çekilme kararı değişmediğinden, "Ankara'da en kara bir hâlet" hissedince Yeni Said kişiliğiyle Van'a gitti.

Ülkede siyasetle meşgul olacak makul bir zemin kalmadığı için Bediüzzaman, bu ikinci hayat safhasında "Siyasetten ve şeytandan Allah'a sığınırım" diyerek siyasî hareketlerden uzak durdu. İsyan etmek isteyenlere karşı çıktığı hâlde, Şeyh Said isyanı bahane edilerek Van'dan önce Burdur'a, ardından da Barla'ya sürüldü.

Sürgünlere, hapislere, zehirlenmelere, işkencelere, zecrî tedbirlere rağmen, gençlik yıllarında seçtiği hedeflerinden vazgeçmeyen Said Nursî; Barla, Isparta, Kastamonu, Eskişehir gibi yerlerde yetiştirdiği talebelerin de yardımıyla Kur'ân-ı Kerim'in, o zamana bakan âyetlerini tefsir etti.

Bazı eserlerini, Hicaz ve Vatikan gibi dinî merkezlerin de aralarında bulunduğu çeşitli yerlere gönderdi. Nur Talebelerinin, Risale-i Nurları Medresetüzzehra'nın ders salonları mahiyetindeki Nur medreselerinde okumalarını sağlayarak hayatının Eski Said safhasında başladığı hedeflerini Yeni Said safhasında gerçekleştirdi.

Denizli'den Emirdağ'a sürüldüğünde kendisine yapılan maddî teklifleri kabul etmedi. Çünkü "İki üç defadır ehemmiyetli bir hâlet-i ruhiye bana âriz oluyor. Aynı otuz sene evvel İstanbul'da beni Yuşa dağına çıkarıp İstanbul'un, Dârü'l-

Hikmet'in câzibedar hayat-ı içtimaiyesini bıraktırıp, hatta İstanbul'da bulunan Nur'un birinci şakirdi ve kahramanı olan merhum Abdurrahman'ı dahi zarurî hizmetimi görmek için de yanıma almaya müsaade etmeyen ve Yeni Said mahiyetini gösteren acib inkılâb-ı ruhinin bir misli şimdi mukaddematı bende başlamış. Ve üçüncü bir Said bütün bütün târik-i dünya olarak zuhuruna bir işaret tahmin ediyorum."1 sözleri ile de ifade ettiği gibi artık sıra hayatının Üçüncü Said safhasını yaşamaya gelmişti.

Üçüncü Said'in en mühim hedefi, siyasî hayata insanî ve İslâmî istikamette yön vermek, Risale-i Nurların devlet eli ile neşredilmesini sağlayarak millete maletmek ve talebelerini dünyanın değişik ülkelerine göndererek cihanşümül bir Nur hareketi başlatmaktı.

Bunun yolu devlet adamlarını ikaz ve irşattan geçtiğinden, bir ara İçişleri Bakanlığı da yapan Halk Partisi'nin genel sekreteri Hilmi Uran'a, "Bu milletin yüzde doksanı bin seneden beri an'ane-i İslâmiyeye ruh ve kalple bağlanmış"2 diyerek, Türk milletinin tarihî mefahirlerini anlatan bir mektup yazdı ve onları gerçekleştirmeleri gerektiğini hatırlattı.

Bununla iktifa etmedi, zamanın Diyanet İşleri Başkanı Ahmed Hamdi Efendi'ye Risale-i Nur Külliyyatı'nı gönderdi ve "mümkünse eski harf, değilse yeni harfle"3 neşredilmesini istedi ise de, devlet idaresinde henüz demokratik teamüller işlemediğinden bu müracaatları neticesiz kaldı.

O yıl, ülkenin siyasî hayatında yeni bir hareketlenme başladı. Halk Partisi'nden ayrılan Bayar, Menderes ve arkadaşlarının Demokrat Parti'yi kurduklarını öğrenen Said Nursî, fiilen siyasetle ilgilenmemekle birlikte, o partiyi alenen destekledi. İsteyen talebelerinin şahısları adına siyasete girmelerine izin verdi. Onlar vasıtasıyla Demokratlara "siyaseti dine hizmetkâr ve dost kılmaları" tavsiyesinde bulundu.

Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 yılında yapılan seçimlerde büyük bir ekseriyetle iktidara gelince cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar'a yazdığı tebrik telgrafında da "Cenâb-ı Hak sizi İslâmiyet ve vatan ve millet hizmetinde muvaffak eylesin"4 diyerek İslâmî telkinlerini tekrarladı.

Yaptığı konuşmalarda sık sık "Türk milleti Müslümandır, Müslüman olarak kalacaktır" diyen ve başbakan seçildikten sonra ilk icraat olarak ezanı, Arapça aslına çeviren, okullara din dersi koyan, radyoda Kur'ân okutan Adnan Menderes'e de yazdığı mektuplarda "İslâm kahramanı" diye hitap etti.

Ezan-ı Muhammedî; makamlı, âhenkli ve gür bir şekilde memleketin her yerinde her vakit okunarak Türk milletine manevî kimliğini hatırlattı. Millet de ekseriyet itibarıyla coşkulu bir şekilde o kudsî davete iştirak edip huşû içinde namaz kılarak İslâmî kimliğini sahiplendiğini gösterdi.

Bu bir sonuç değil başlangıçtı. Şimdi milletin dinini öğrenmesi, yani "doğru İslâmiyet'i ve İslâmiyet'e lâyük doğruluğu" hâl ve etvarıyla yaşaması, bu tarihî hasletini de bir vesile ile insanlığa ilân etmesi gerekiyordu.

Ezan-ı Muhammedînin aslına çevrilmesini, hayatının üçüncü safhasının aslî hedeflerinden biri olarak gören ve gerçekleşmesinden büyük bir memnuniyet duyan Said Nursî; "İçtima-î Hayatımıza Âit Bir Hakikat" başlıklı yazısında, memleketin siyasî haritasını çizip dört partinin mahiyetini ve maksadını anlattıktan sonra "dindar Demokratlara ve hususan Adnan Menderes'e" seslenme ihtiyacı hissetti:

"Nasıl ezan-ı Muhammediyenin (asm) neşriyle Demokratlar on derece kuvvet bulduğu gibi, öyle de Ayasofya'yı da beş yüz sene devam eden vaziyet-i kudsiyesine çevirmektir. Ve âlem-i İslâmda çok hüsn-ü tesir yapan ve bu vatan ahâlisine âlem-i İslâmın hüsn-ü teveccühünü kazandıran, bu yirmi sene mahkemeler bir muzır cihetini bulamadıkları ve beş mahkeme de berâetine karar verdikleri Risâle-i Nur'un resmen serbestiyetini dindar Demokratlar ilân etmelidirler."5

Devlet dairelerinde işlerin çoğu zaman yavaş, hatta yanlış işlediğini bilen Said Nursî, bunları yazmakla kalmadı, Demokrat Parti milletvekili olan talebesi Tahsin Tola'yı, teklifini bizzat Menderes'e götürmekle görevlendirdi. O da iki milletvekili arkadaşı ile birlikte Başbakan Adnan Menderes'e giderek Bediüzzaman'ın selâmını söyleyip teklifini tebliğ etti.

Teklifi makul karşılayan Menderes, Risale-i Nurları Diyanet İşleri Başkanlığı'nın neşretmesini istedi. Tahsin Bey gidip Başbakanın isteğini başkana söyledi. Meseleyi Başbakanla bizzat görüşmeden karar veremeyeceğini ifade eden Diyanet İşleri Başkanı, Menderes'e ulaşamayınca meseleyi Özel Kalem Müdürüne anlattı. O, risalelerin neşredilmesine karşı çıkınca teşebbüs akim kaldı.

Şayet o zaman devlet Risale-i Nurları neşretseydi, hem milletin İslâm Dini'ni en doğru kaynaktan öğrenmesine zemin hazırlayacak, hem de tarihî misyonuna sahip çıkarak İslâm âleminin takdirini kazanacaktı.

Başbakanın istemesine, bazı milletvekillerinin fiilen meşgul olmasına rağmen hükümet, devletle milleti aynı hedef etrafında birleştirip kaynaştıracak olan bu fırsatı değerlendiremedi. Bunun üzerine Nur Talebeleri, Risale-i Nurları resmen olmasa bile kendi imkânları ile matbaalarda bastırarak serbestçe neşrettiler ve üstadları Said Nursî'nin bir hedefini daha gerçekleştirdiler.

Üçüncü Said'in üçüncü mühim hedefi Ayasofya'nın tekrar camiye çevrilip ibadete açılması idi. Çünkü fetihten sonra camiye çevrilerek devletin manevî kimliğinin şiarı hâline gelen Ayasofya, Müslümanların cihan hâkimiyetini asırlarca temsil etmişti.

Bu tarihî hakikati nazara alan Bediüzzaman, Cumhuriyetin kuruluşu sırasında mecliste Mustafa Kemal'le yaptığı görüşmede, ona İslâm âleminin teveccühünü kazanıp duasını alacak müsbet icraatlar yapması gerektiğini anlatırken, muazzam bir mabet şeklinde tasvir ettiği âlem-i İslâmı ve Asya'yı Ayasofya'ya benzetmişti.

Kendisinin, "Bir zaman, dünyanın bir büyük makamını işgal eden küçük bir insan, şöhretperestlik yolunda büyük bir kabahat işlemekle, âlem-i İslâm'ın nazarında maskara olduğu vakit, geçen temsilin mealini ona ders verdim, başına vurdum, iyi sarstı. Fakat kendimi hubb-u câhtan kurtaramadığım için, o ikazım dahi onu uyandırmadı"6 şeklinde de ifade ettiği gibi fazla tesirli olamamıştı.

O meşhur misâldeki "şöhretperestliğe mübtelâ ikinci adam" karakterini yaşamayı tercih eden Mustafa Kemal, hilafeti kaldırıp devleti laikleştirerek mânen kimliksiz bırakırken, Ayasofya Camii'ni ibadete kapatıp müzeye çevirerek mabedin, devletin mânevî kimliğini temsil vasfını iptal etmişti.

Tağutların İslâm'a mugayir bütün inkılapları gibi bu icraatlarına da karşı çıkan Said Nursî, müsbet hareketi gaye edindiğinden fiilî bir müdahalede bulunmamış ama Van'dan Batı Anadolu'ya sürgün edilirken kendisini Hicaz'a götürmek isteyen dostlarına, "Hicaz'da olsaydım buraya gelirdim" derken muhtemelen Ayasofya'nın burada olmasını da nazara almıştı.

Sonraki yıllarda "Ayasofya İslâm'ın fecr-i sadıkıdır" diyerek sık sık caminin tarihî misyonuna dikkat çeken Bediüzzaman; memleket idaresine millet iradesinin aksetmeye başladığı ellili yıllarda, Başbakan Adnan Menderes'e ve dindar demokratlara Ayasofya'nın tekrar camiye çevrilmesi gerektiğini hatırlattı.

Aslında Adnan Menderes demokrat bir şahsiyetti. Ayasofya'nın cami hâline getirilmesini halkın kahir ekseriyetinin de istediğini biliyordu. Ne var ki muhalefetin yanı sıra kendi partisinin milletvekillerine de bu hususta pek güvenemiyordu.

Zira bazı milletvekillerinin teklif ettiği "Atatürk'ü koruma Kanunu"nu, "Böyle antidemokratik bir kanunun meclisten geçmeyeceği"7 düşüncesiyle engellememişti. Yapılan oylamada Tahsin Tola ve arkadaşlarının dışında kimsenin karşı çıkmadığını ve teklifin kanunlaştığını görünce şaşırılmış, demokrat tavrından dolayı Tola'yı tebrik etmişti.

Bu yüzden o teklife karşı çıkmamakla birlikte, gerçekleştirmek için de herhangi bir teşebbüste bulunmadı. Milletin dinine sahip çıkıp öğrenerek yaşamaya çalışmasına rağmen, devletin İslâmî kimliği kabullenmemesi yüzünden memleketi büyük tehlikelerin beklediğini müşahede eden Said Nursî de her vesile ile hükümeti ikaz etti.

Tehlikenin iyice yaklaştığını müşahede etmiş olmalı ki, hükümetin harekete geçmemesi üzerine, 1960 yılının ilk aylarında sık sık Ankara'ya giderek Menderes'le veya bir başka hükümet yetkilisi ile görüşmek istedi.

Maksadı onlara “Âlem-i İslâm’ı, hatta bir kısım Hıristiyan devletlerini de memnun etmek için Ayasofya’yı muzahrefattan temizleyip ibadet mahalli yapmalarını”⁸ bunu başardıkları takdirde büyük bir mânevî kuvvet kazanacaklarını ve o kuvvetle gelen tehlikeyi atlatacaklarını söylemekti.

Kendi adı ile Said Nursî’nin ismini sık sık birlikte kullanarak itham vesilesi yapan Halk Partisi’nin yanı sıra Demokrat Partili bazı milletvekillerinin muhalefetinden de çekinen Menderes, çeşitli bahaneler ileri sürerek onunla görüşmedi.

Buna rağmen, yetkili bir devlet adamı ile görüşmek için son kez Ankara’ya giden Said Nursî, şehre sokulmayınca üzüldü. Yakında altüst olacaklarını söyleyerek geri döndü. Emirdağ üzerinden Isparta’ya, oradan da Urfa’ya gitti ve o hedefini gerçekleştirilmeden 23 Mart 1960 tarihinde de ahirete irtihal etti.

Şayet hükümet, ezanı aslına çevirme hadisesinde yaptığı gibi o zaman da cesaretli bir hamle yapıp Ayasofya’yı cami hâline getirebilseydi, devlet manevî kimliğini kazandığını dünyaya ilân edecek ve hem “Sadaka belayı defeder” hakikati mucibinde yaklaşan felaketi büyük ölçüde bertaraf edecek, hem de İslâm âleminin teveccühünü kazanacaktı.

Fakat olmadı. 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan Kemalist ihtilâl ile hükümet devrildi, Demokrat Parti’nin milletvekilleri ve ileri gelenleri Yassıada mahkemelerinde, insanlık dışı muamelelere maruz bırakılarak yargılandı; Menderes, Zorlu ve Polatkan idam edildi.

***

Said Nursî’nin vefatından sonra, onun gerçekleşmeyen hedefi talebelerine tevarüs etti. Nur Talebeleri, ihtilâlcilerin ağır baskı, tehdit ve zulümlerine aldırmandan Ayasofya’nın ibadete açılmasını her vesile ile ülke gündemine getirdiler.

Gayretlerine bazı partilerin, fikir ve hizmet gruplarının da destek vermesiyle, yetmişli yılların sonlarında Hırka-i Saadet Dairesi’nde Kur’ân okunmasını ve Ayasofya’nın bir bölümünün ibadete açılmasını sağladılar.

Onlar, zamanın siyaset ve devlet adamları ile birlikte hareket ederek yarım kalan hamleyi tamamlamaya çalışırken, bu sefer de 12 Eylül 1980 tarihinde yapılan Kemalist ihtilâl engelledi o hedefin gerçekleşmesini.

Aradan yarım asırdan fazla zaman geçtiği hâlde, Bediüzzaman Said Nursî’nin o hedefi hâlâ gerçekleşmedi. Gerçekleşmesi için Nur Talebelerinin ve dinî hizmet kuruluşlarının, İslâm’ın şahs-ı manevîsi etrafında birleşmeleri gerekiyor. Ayasofya ile birlikte cemaat, cemiyet, devlet, millet ve beşeriyet de hasretle o zamanı bekliyor.

İnşallah en kısa zamanda o gün gelecek, Nur Talebelerinin gayretiyle İslâm’ın şahs-ı manevîsi teşekkül edecek, İslâm’ın fecr-i sadığı, Ayasofya’nın ibadete açılması ile sökecek ve İslâm Dini yeniden hayata hâkim olacak.

Öz

Said Nursi büyük bir İslam âlimi, Adnan Menderes dirayetli bir devlet adamıydı. Aynı zaman dilimi içinde yaşadıkları hâlde, ancak ömürlerinin son on yılında birbirlerine fikri olarak yaklaşan bu iki isim birbirleri ile hiç görüşüp konuşmadılar; fakat çok sık isimleri birlikte zikredildi ve tartışıldı. Bu yazıda, Said Nursi’nin Adnan Menderes ile ilişkisi ele alınmakta ve bu dönemde dini ve siyasi alanda gerçekleştirmek istediği hedefleri dile getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Said Nursi, Adnan Menderes, Risale-i Nurların neşri, Ayasofya

Abstact

Said Nursi was a great Islamic scholar, and Adnan Menderes was an able statesman. These two men, although they lived in the same time period, came close only on the intellectual level, but did not meet or speak with each other. However, their names were mentioned together and argued quite often. In this article, Said Nursi’s relation to Adnan Menderes is analysed and Nursi’s aims that he wanted to fulfil in religious and political fields are mentioned.

Key Words: Said Nursi, Adnan Menderes, publishing of the Risale-i Nur collection, Ayasofya (Hagia Sophia)

Dipnotlar

1. Said Nursî, Şualar, Yeni Asya Neşriyat, s. 824.
2. Selâhaddin Yaşar, Said Nursî ve Risale-i Nur, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2010, s. 217.
3. Said Nursi, Emirdağ Lahikası, Yeni Asya Neşriyat, s. 191.
4. A.g.e., s. 265.
5. A.g.e., s. 387.
6. Said Nursî, Mektubât, Yeni Asya Neşriyat, s. 403.
7. İslâm Yaşar, Güneşin Renkleri, Tahsin Tola maddesi, Yeni Asya Neşriyat.
8. Said Nursi, Emirdağ Lahikası, s. 860.